

ULUSLARARASI BİR AKTÖR OLARAK İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

*Merve ACAR

Özet:

Küreselleşmeyle beraber ulus devletlerin egemen olduğu rakip emperyalizmler çağından ulus-üstü aktörlerin, şirketlerin, uluslararası örgütler, bölgesel organizasyonların da uluslararası arenada egemen olduğu bir dünya sistemine geçilmiştir. Devlet dışı aktörlerin de sahada bulunduğu böylesi bir sistemde, bu aktörlerden biri olan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın bu sistem içerisindeki yerini araştırmak önemli bir meseledir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin de oluşumundan bu yana katılım gösterdiği İslam İşbirliği Teşkilatı'nın tarihçesine kısaca değinerek kuruluş amaçları ve ilkelerini anlattıktan sonra uluslararası meselelerde bölgesel bir aktör olarak etkinlik derecesini saptamaya çalışmaktır. Bu saptamayı yapmak, üye devletler arasındaki koordinasyonun incelenmesi ve bu doğrultuda alınan kararların ne derece işlerlik kazandığını incelemek açısından faydalı olacaktır. Bu bağlamda birinci bölümde Teşkilatın kuruluşu ve gelişimi anlatıldıktan sonra ikinci kısımda küresel sorunlara karşı Teşkilatın aldığı kararlar incelenecek, son kısımda ise Teşkilatın küresel bir aktör olarak işlerliğinin olup olmadığı sorusu irdelenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Uluslararası Örgütler, İslam Dünyası, İslamofobi, İslam İşbirliği Teşkilatı

Abstract:

Together with globalization, a world system dominated by supranational actors, corporations, international organizations and regional organizations has been passed from the age of rival imperialisms dominated by nation-states. In such a system, where non-state actors are in the field, it is important to investigate the place of the Islamic Cooperation Organization, one of these actors, in this system. The aim of this study showed that Turkey's accession mentioning briefly the history since the formation of the Organization of Islamic Cooperation, international issues after describing the purposes and principles of the organization is to try to determine the degree of effectiveness as a regional actor. Making this determination will be useful for examining the coordination between the member states and the extent to which the decisions taken in this direction are effective. In this context, the establishment and development of the Organization will be explained in the first part. In the second part, the decisions taken by the Organization against global problems will be examined, and in the last part, the question of whether the Organization is functioning as a global actor will be examined and explained.

Key Words: Globalization, International Organizations, Islamic World, Islamophobia, Organization of Islamic Coopera

---

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi. m-acarr@outlook.com. Orcid: [0000-0001-7532-6193](https://orcid.org/0000-0001-7532-6193)

Giriş

Birleşmiş Milletler sisteminin getirdiği “uluslararası barış ve güvenliği korumak” mottosunun sağlıklı olarak işleyemediğini birçok örnek üzerinden görebileceğimiz bir çağda bu örgütün İslam dünyası olarak kullanılan kavram için nasıl bir etki yarattığı önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışmanın kaleme alınmasında Berdal Aral’ın “Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası” kitabı esin kaynağı olmuştur. Bu eser, BM güvenlik sistemi çerçevesinde oluşturduğu uluslararası barış ve güvenliği sağlama noktasındaki eksikliklerin İslam dünyasına yansıyan yönünü ele alıp incelemektedir.

Berdal Aral birinci bölümde kitabın yazılış amacını “son derece önemli bir örgüt olan BM ile İslam dünyası arasındaki ilişki hususunda mevcut literatürdeki boşluğun bir nebze de olsa doldurulmasına katkı sağlaması”¹ şeklinde ifade etmektedir. Fakat okuduktan sonra kitabın İslam dünyası ile BM’nin ilişkisini kaleme almaktan ziyade, BM’nin İslam dünyasında yaşanan olaylara müdahale etme biçiminin ve bunun sonuçlarının analizlerinin yer aldığını görülmektedir. Buradan yola çıkarak, bu eksikliğin giderilmesi adına 1969 yılında İslam dünyasını temsilen ortaya çıkmış olan İslam İşbirliği Teşkilatı’nın daha detaylı incelenmesi ve faaliyetlerinin işlerliğinin ne derece mümkün olduğu, araştırılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam İşbirliği Teşkilatı, üye sayısı bakımından Birleşmiş Milletler’den sonra ikinci büyük uluslararası örgüt niteliğinde iken toplumlar nezdinde tanınırlığı ve uluslararası sistemde bir görünürlüğü var mı sorusu gündeme getirilip irdelenmelidir.

Uluslararası örgütler ile ilgili kaynakların çeşitliliği bir yana, İslam İşbirliği Teşkilatı ile ilgili spesifik incelemelerin, literatüre baktığımızda kısıtlı olduğu göze çarpmaktadır. Direkt olarak İslam İşbirliği Teşkilatı hakkında Türkçe literatürde yayınlanmış az sayıda kitap olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında çeşitli makaleler, bildiriler ve tezler de olduğunu görmekteyiz.

¹ Berdal Aral, **Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası**, (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 45.

Kıtaplara baktığımızda ilk olarak 2013 yılında Süleyman Sırrı Terzioğlu'nun kaleme aldığı “Bir Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak İslâm İşbirliği Teşkilâtı”² isimli eseri karşımıza çıkmaktadır. Bu eser, İslam Dünyasındaki tarihi gelişimi içerisindeki birlik çabalarını, kuruluşunu örgütün niteliğini, kişiliğini, temel amaçları ve ilkelerini, kurumsal yapısını, insan hakları alanındaki çalışmalarını, Teşkilatın ekonomik alandaki faaliyetlerini ve Türkiye ile ilişkilerini ele alıp detaylıca anlatması açısından değerli bir çalışmadır.

Bunun dışında, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi'nde Hayrettin Kesgingöz'ün yayınladığı “Türkiye İçin Gümrük Birliği'ne Alternatif Bir Pazar: İslam İşbirliği Teşkilatı”³ adlı makale; Muhittin Ataman ve Ayşenur Gökşen'in “Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı”⁴ adlı analiz yazısı; Bilal Sağlam'ın “İslam İşbirliği Teşkilatının (İit) Uluslararası Bir Aktör Olma Potansiyeli”⁵ adlı yüksek lisans tezi; İbrahim Sharqieh'in Peace and Conflict Studies dergisinde yayınladığı “Can the Organization of Islamic Cooperation (OIC) Resolve Conflicts?”⁶ adlı makalesi temel kaynaklar arasındadır.

Çalışmanın başlangıcında İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kuruluşu ve gelişimi anlatılacaktır. Örgütün oluşumunu ve işleyişini anlamak, üye sayısı bakımından Birleşmiş Milletler 'den sonra ikinci büyük örgüt olan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın önemini kavramak açısından önemlidir. Bu kısımda kısaca örgütün kurumsal yapısından bahsedilecektir. Daha sonra ise kuruluşundan bu yana geçirdiği yeniden yapılanma sürecinin aşamaları anlatılacaktır, zira bu aşamalar, değişimin dinamiklerini anlamak açısından önemlidir. Yine, yeniden yapılanma sürecinde kısımda ise İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye ile olan ilişkisi anlatılacaktır. Kuruluşundan itibaren her toplantısına katılmasına rağmen belirli çekincelerden dolayı

² Süleyman Sırrı Terzioğlu, **Bir Uluslararası Kişisi Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı**, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2013).

³ Hayrettin Kesgingöz, “Türkiye İçin Gümrük Birliği'ne Alternatif Bir Pazar: İslam İşbirliği Teşkilatı”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, c. 3, s. 1 (2018).

⁴ Muhittin Ataman, Ayşenur Gökşen “Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, s. 74 (2014).

⁵ Bilal Sağlam, “İslam İşbirliği Teşkilatının (İİT) Uluslararası Bir Aktör Olma Potansiyeli” (Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, 2015).

⁶ İbrahim Sharqieh, “Can the Organization of Islamic Cooperation (OIC) Resolve Conflicts”, **Peace and Conflict Studies**, c. 19, s. 2 (2012).

şarta imzasını koymayan Türkiye, 2002 yılından sonra örgüt içinde aktif bir rol oynamıştır. Bu değişimin dinamiklerini anlayabilmek açısından meselenin incelenmesi elzemdir.

Soğuk Savaş'ın bitmesi, uluslararası ilişkilerdeki dinamikleri değiştirmiş, Sovyetler'in dağılmasıyla çift kutuplu dünya düzeninin sonu gelmiştir. Bu süreçten sonra yaşanan 11 Eylül saldırısının müsebbibi olarak El-Kaide gösterilmiş, Müslümanlık terörizmle eşleştirilmeye çalışılarak algı yönetimi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu durumun aslında, oluşan yeni dinamikleri okuyabilmek açısından önemli bir başlangıç noktası olduğu söylenilebilir. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın bu süreçte yaşanan küresel sorunlara karşı refleksini, yeniden yapılandırma sürecindeki aktivitelerini incelemek, örgütün işlevselliğinin ne derece olduğunu anlayabilmek açısından önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü bölümde yaşanan bu değişimleri göz önünde bulundurarak örgüt içi dinamiklerin uluslararası sisteme yansıyor yansımadağı, varsa da bu yansımanın ne derece karşılık bulduğu saptanmaya çalışılacaktır.

54

Sonuç kısmında ise çalışmanın kapsamı doğrultusunda ele alınan tüm metnin genel bir değerlendirmesinin yapılması hedeflenmiştir. Burada, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın küreselleşen dünyada artan sorunlara karşı İslam dünyası adına bir koruma mekanizması sağlamış olup olmadığı, örgütün maruz kaldığı eleştiriler sonrasındaki yapısal değişikliklerin örgütün işlevselliğine bir katkısının olup olmadığı gibi soruların sonuca bağlanması hedeflenmektedir.

1. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi

İslam İşbirliği Teşkilatı'nı anlamak için öncelikle uluslararası örgüt kavramının tanımını yapmak faydalı olacaktır. En genel ifade ile uluslararası örgüt, *"bağımsız ve egemen devletlerin veya hükümetler dışı kuruluşların küresel ya da bölgesel ölçekte, genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda işbirliğini sağlamak için kurdukları yapılar, mekanizmalar ve süreçler"* olarak tanımlanabilir.⁷ Uluslararası örgütlerin kuruluşunda güvenlik amacı temel faktörlerden biri olmasının yanı sıra, askeri, siyasi,

⁷ Mehmet Hasgüler, Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, 5. bs. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012), 1.

kültürel ve ticari nedenler de öne çıkmaktadır. Temel hedef genel olarak ulusların eylem alanında uyacakları belirli kurallar ve kurumlar oluşturmaktır. Bu durumda bu örgütlerin esas olarak hedefinin bir rejim ortaya çıkarma amaçlarıyla oluşturulduğunu söylemek mümkündür ve bu rejimlerin mutlak olmadığı ve zamanla değişebildiğini de unutmamak gerekir.⁸

İki dünya savaşının ardından 20. yüzyıl dünyasındaki Müslümanların birleşme çabaları evrensel olarak görülmemekte, daha dar çerçeveli bölgesel nitelikli, ekonomik, siyasi ya da askeri işbirliğine yönelik olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Arap Birliği, ASEAN, Bağdat Paktı gibi kuruluşların daha çok bölgesel siyasi birlik ve dayanışma amacına yönelik organizasyonlar olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın, bu noktada saydığımız örgütlerden farklı olarak din, kültür ve siyasi unsurları kapsayacak şekilde İslam dünyasını temsil eden bir bütünlük ve dayanışma hareketi olarak doğduğu ifade edilmektedir.⁹

İslam İşbirliği Teşkilatı, kimi yazarlar tarafından bölgesel nitelikli uluslararası örgüt şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat bu tanım tartışmalıdır. Bazı kaynaklarda ise bölgesel nitelikli olmadığı, şemsiye ya da çatı örgüt kategorisinde sayıldığı söylenmektedir.¹⁰ Örgütün kuruluşu için atılan ilk adımlara baktığımızda, bütün Müslümanların bir araya getirecek bir organizasyon düşüncesinin Nijerya Başbakanı Ahmet Bello tarafından yapılmış olduğunu görmekteyiz. Bello'nun 1965 tarihinde Mekke'de yapılan Dünya İslam Birliği toplantısında ortaya koyduğu bu fikir, Suudi Arabistan Kralı Faysal ve Fas Kralı II. Hasan tarafından destek görmesine rağmen 1967 yılında Arap- İsrail Savaşı'nın patlak vermesi bu girişimleri sonuçsuz bırakmıştır.¹¹

⁸ A.g.e., 6.

⁹ Dursun Davut, **İslam Dünyasında Entegrasyon Hareketleri ve İslam Konferansı Teşkilatı**, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999): 87'den aktaran Terzioğlu, a.g.e., 4.

¹⁰ Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ'ın kaleme aldığı "Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler" kitabında İslam İşbirliği Teşkilatı bölgesel nitelikli bir uluslararası örgüt kategorisinde iken; Süleyman Sırrı Terzioğlu'nun "Bir Uluslararası Kişisi Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı" adlı çalışmasında örgütün hukuki açıdan bölgesel nitelikli sayılamayacağı, çünkü coğrafi olarak dünyanın farklı yerlerinden ülkelerin örgüte üye olabildiğini ifade ederek bir çatı-şemsiye örgüt olarak nitelendirilmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Terzioğlu, age, s. 18. Mehmet Hasgüler, a.g.e., x.

¹¹ Dursun Davut, **İslam Dünyasında Entegrasyon Hareketleri ve İslam Konferansı Teşkilatı**, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999): 135'ten aktaran Terzioğlu, a.g.e., 4.

İslam İşbirliği Teşkilatı, İsrail sorununun ortaya çıkardığı bir yapı olduğu görülmektedir. 21 Ağustos 1969 tarihinde Kudüs'te bulunan ve Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen Mescid-i Aksa'nın fanatik bir Yahudi tarafından kundaklanması sonucu İslam dünyasında büyük tepkiler oluştu. Bunun sonucu olarak başta Suudi Arabistan ve Fas olmak üzere 24 İslam ülkesinin katılımıyla 25 Eylül 1969 tarihinde Rabat'ta ilk İslam Zirve Konferansı tertip edilmiştir. Böylece temel amaçlarını "İslam Dünyasının hak ve çıkarlarını korumak, Üye Devletler arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek" olarak tanımlayan İslam Konferansı Örgütü resmen kurulmuştur.

İslam Konferansı Örgütü adıyla kurulan bu organizasyonun ismi 2011 Haziran ayında Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi'nde İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir.¹² Yapılan bu isim değişikliğine dair fikirlerini bildiren İbrahim Şarqieh, bunun yalnızca anlamsal bir değişiklikle açıklanamayacağını, aynı zamanda gittikçe bağımlı hale gelen küresel bir topluluktaki artan sayıda tarafla daha ciddi ilişki kurma niyeti olarak okunmasının doğru olacağını söylemektedir.¹³ Gerçekten de, kuruluşundan bu yana incelendiğinde, örgütün son kırk yıl içerisinde üye sayısını yirmi beşten elli yediye yükselttiğini ve üye sayısı¹⁴ bakımından Birleşmiş Milletler 'den sonra ikinci büyük örgüt olduğunu görmekteyiz.¹⁵ Bu bağlamda, örgütün amaç kuruluş aşamasından sonra kurumsal yapısını, değişim ve yeniden yapılanma sürecini anlamak çalışmanın gidişatı açısından elzemdir.

¹² "İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Örgüt Künyesi, <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> [22.03.2019].

¹³ Şarqieh, **a.g.e.**, 219.

¹⁴ Teşkilata üye 57 ülke bulunmaktadır. Bunlar; Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bruney, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen, Suriye (Üyeliği 14-15 Ağustos tarihlerinde düzenlenen 4. Olağanüstü İİT Zirvesi'nde askıya alınmıştır.) Bunun dışında gözlemci ülkeler bulunmaktadır. Bunlar; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Kıbrıs Türk Devleti adıyla), Bosna-Hersek, Orta Afrika Cumhuriyeti, Rusya, Tayland'dır.

¹⁵ Kesgingöz, **a.g.e.**, 713.

2.1. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Kurumsal Yapısı

Her uluslararası örgütte olduğu gibi, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın da belirli fonksiyonları yerine getirmek üzere amaçlar ve ilkeler belirlediği bilinmektedir. Bu fonksiyonları yerine getirmek için oluşturan kurumsal yapıyı incelemeden önce amaç ve ilkelere kısaca değinmek yararlı olacaktır. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın gerek eski gerek yeni şartlarında amaç ve ilkeleri açıkça düzenlenmektedir (eski şart mad. II, yeni şart mad. I, II9). Yeni şartta bu ilkeler daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca yeni şartta terörizmle ve örgütlü suçlarla mücadele, çevrenin korunması, demokrasi, medeniyetler ve dinler arasındaki diyalog gibi kavramların Teşkilatı daha geniş perspektifli bir yapıya dönüştürdüğü görülmektedir.¹⁶

Siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik, insan haklarına ilişkin amaçlar olarak sınıflandırılabilir bu amaçları genel olarak şu şekilde saymak mümkündür: Üye ülkeler arasındaki münasebetleri ilerleterek, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ortak projeler üretmek; sömürgecilik, eşitsizlik ve ırk ayrımı gibi adaletsizliklere tamamen son vermek; uluslararası arenada barışı tesis etmek için bir kısım adımlar atmak ve bu çerçevede kriterler ortaya koymak; kutsal beldelerin muhafazası için ortak bir inisiyatif oluşturmak; Filistin meselesinde, Filistin halkının bağımsızlık mücadelesini desteklemek ve yardım etmek; dünya coğrafyasının tamamındaki Müslüman toplulukların özgürlük ve haklarının muhafaza edilmesi için mücadele etmek olarak sıralanabilir. Bu amaçların yansira ilke olarak da şunlar benimsenmiştir: Teşkilatın üyesi olan devletler arasında tam eşitlik; üyelerin birbirlerinin toprak bütünlüklerine, bağımsızlıklarına ve egemenliklerine saygı; üyelerin birbirlerinin iç işlerine karışmamaları, üyeler arasında meydana gelebilecek uyuşmazlıklarda arabulucu, uzlaşıcı bir üslup benimseyerek hakem kararını esas alma; herhangi bir üyenin bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve milli birliğine karşı tehdit veya güç kullanmaktan kaçınılması.¹⁷

Bu çalışma için kaynak olarak kullanılan eserlerde dikkat çeken en temel ifadelerden birisi, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kurumsal yapısının çok dağınık ve karmaşık olduğu;

¹⁶ Terzioğlu, a.g.e., 21-22.

¹⁷ Davut Dursun, "İslam Konferansı Teşkilatı", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 23 (İstanbul: TDV yayınları, 2001): 50'den aktaran Bilal Sağlam, a.g.e., 20.

bu yüzden zayıf olduğu ifadesidir. Hatta örgütün etkili bir potansiyele sahip olamamasının önündeki en büyük engellerden biri olarak kurumsal yapısının zayıflığı gösterilmektedir.¹⁸

Teşkilatın organlarını ana organlar ve alt organlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Genel Sekreterlik, Daimî Komiteler (Kudüs Komitesi, Enformasyon ve Kültürel İşler Daimî Komitesi, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi, Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi), İcra Komitesi, Uluslararası İslami Daimi Adalet Divanı, Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu, Uzmanlık Kuruluşları ana organları oluşturur. İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC- Ankara), İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA- İstanbul), İslam Teknoloji Üniversitesi (IUT- Dakka), İslam Dayanışma Fonu ve Vakfı (Cidde), İslam Ticaret Geliştirme Merkezi (ICDT- Kazablanka), Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi (Cidde) ise alt organları oluşturur.

Ana organlardan en etkin kurumlar İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanlar Konseyi ve Genel Sekreterliktir. Eski ismi Krallar, Devlet ve Hükümet başkanları Konferansı olan ve yeni şartla beraber İslam Zirvesi Konferansı ismini alan bu kurum, İslam dünyasında baş gösteren hayati önemli konuları inceleyip örgütün politikasını açıklamaktadır. Zirvede Devlet ya da Hükümet Başkanı ya da Krallardan oluşan temsilciler üç yılda bir toplanmaktadırlar. Bunu yanında olağanüstü zirveler de yapılageldiğini görmekteyiz.¹⁹ Olağanüstü zirvelere, diğer toplantılarda olduğu gibi üyeler dönüşümlü olarak ev sahipliği yapmaktadır. Kuruluşundan bu yana 13 olağan, 7 olağanüstü zirve düzenlenmiştir. Yapılan en son olağan zirve toplantısı 14-15 Nisan 2016 yılında Türkiye’dedir. Yine olağanüstü olarak gerçekleştirilen en son zirve 18 Mayıs 2018 tarihinde Türkiye’dedir.²⁰

¹⁸ Daha detaylı bilgi için bkz. Sağlam, **a.g.e.**, 85. Muhittin Ataman, Ayşenur Gökşen, **a.g.e.**, 12.

¹⁹ Niyazi Gasimov, “İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Yukarı Karabağ Sorununa Bakışı ve Çözüm Arayışları”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü): 31.

²⁰ Kuruluşundan bu yana gerçekleştirilen tüm zirvelere erişmek için bkz. <https://www.oic-oci.org/confdetail/?cID=6&lan=en> [24.03.2019].

İslam Zirve toplantılarından sonra yapılan ve Dışişleri Bakanları seviyesinde katılımın gerçekleştiği ikinci en yüksek karar organı olan Dışişleri Bakanları Konseyi, İslam zirvelerinde alınan kararların uygulanıp uygulanmadığını denetlemekte; genel sekreter ve yardımcılarını belirler, genel sekreterliğin ve yan kuruluşların bütçesini onaylamakta; ihtiyaç duyulan yeni organ ve komitelerin kurulmasına karar vermekte ve gerçekleştirdiği eylemlerinde İslam zirve konferanslarına vekaleten hareket etmektedir.²¹

İslam Ekonomik Kültürel ve Sosyal İşler Komisyonu bir çeşit genel kurul özelliğine de sahiptir. Her yıl düzenli olarak yapılan Dışişleri Bakanları Konseyi öncesinde toplanır ve gündemleri hazırlayarak almış olduğu tavsiye niteliğindeki kararları Dışişleri Bakanları Konsey'ine sunar. Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimî Komitesi'nin kurulmasına 1981'de Mekke- Taif'te düzenlenen 3. İslam Zirvesi'nde karar verilmiştir. Bu komitenin temel amaçları arasında İslam ülkeleri arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi, ortak politikalar ve faaliyetlerin yürütülmesi yer almaktadır. 1984 yılından bu yana başkanlığını ve ev sahipliğini Türkiye'nin yaptığı bu komitenin sekreteryası Ankara'dadır. Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimî Komitesi, her iki yılda bir bakanlar seviyesinde düzenlenmektedir. Pakistan devlet başkanı tarafından başkanlığı yapılan bu komitenin amacı üye ülkeler arasında bilimsel ve teknolojik işbirliği yaparak mevcut kapasitelerini bu tip ortaklıklarla daha da güçlendirerek ileri seviyeye götürmektir. Ayrıca, üyelere hem bilim ve teknolojiye ilerleme imkânı sağlama hem de sosyoekonomik potansiyellerini geliştirebilme fırsatları sunmaktır. Enformasyon ve Kültürel İşler Daimî Komitesi'nin başkanlığını Senegal devlet başkanı yapmaktadır ve toplantılar Senegal'in başkenti Dakar'da yapılmaktadır. İlgili bakanların katılımıyla yapılan bu komitede bilgi ve kültür bakımından bir kısım ortak faaliyetler planlanmakta, gündemler oluşturularak üyeler arasındaki kültürel ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Daimî Mali Komite'in başlıca görevi örgütün başta genel sekreterlik olmak üzere genel sekreterlik çatısı altında bulunan diğer tüm kuruluşların bütçelerini konunun uzmanlarıyla çalışarak hazırlamak ve hazırlanan bu bütçeleri DBK'nın onayına sunmaktır.²²

²¹ Sağlam, a.g.e., 22.

²² A.g.e., 22-24.

2.2. İslam İşbirliği Teşkilatı'nda Değişim& Yeniden Yapılanma ve Türkiye

İslam İşbirliği Teşkilatı'nı yeniden yapılanma sürecine açan en büyük faktörlerden biri Teşkilatın etkisizliğine dair yapılan eleştiriler olmuştur. Teşkilatın içerisindeki yeniden yapılanma süreci Türkiye'nin, örgüt içerisinde daha aktif rol almaya başladığı dönemlere denk gelir. 1969 yılında kurulan İslam İşbirliği Teşkilatı'na Türkiye kuruluş yıllarında toplantılara katılmasına rağmen üyelik imzası atmamıştır. Burada Türkiye'de içeride yaşanan siyasi ve ideolojik çekişmelerin olduğuna değinmek gerekmektedir. 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti, dış politika değişiminin bir uzantısı olarak İslam İşbirliği Teşkilatı ile ilişkilerde de bir yeniden yapılanma sürecine girişmiştir. Bu bağlamda, 2004 yılında örgütün genel sekreteri bir Türk vatandaşı olan Ekmeleddin İhsanoğlu olmuştur. Bu dönemden sonra Türkiye, örgüt içindeki ağırlığını arttırarak 2008 yılında somutlaştırılan yeniden yapılanmanın da öncülüğünü yapmıştır.

60

Ekmeleddin İhsanoğlu, 2004 yılında gizli oy sistemiyle genel sekreterliğe seçilmiştir. Ataman ve Gökşen'in çalışması bu Genel Sekreterlik seçiminde Dışişleri bakanı Abdullah Gül'ün 2003'te yaptığı konuşmanın önemine vurgu yapmaktadırlar. Abdullah Gül, İslam dünyasının değişim ve reform ihtiyacının olduğunu ifade etmekte ve İslam İşbirliği Teşkilatı ile ilişkileri, AB'yle ilişkilere alternatif değil, onu tamamlayıcı bir boyut olduğunun altını çizmektedir.²³ Türkiye dışında örgüt içinde reform çağrılarında biri de Malezya Başbakanı Mahatir Muhammed'nin Malezya'da 2003 yılında gerçekleştirilen 10. İslam Zirvesi'nde yaptığı konuşmadır. 21. yüzyılda İslam dünyasının yaşadığı problemlerle mücadele edebilmek adına strateji ve eylem planı belirleyecek bir yüksek komisyon kurma çabalarıyla değişim çağlarına cevap vermeye çalışılmıştır. Bu komisyona yüklenen görev, reform ve yeniden yapılandırma önerileri sunmaktır. Bunun amacı teşkilatta ılımlı ve hoşgörülü bir İslam anlayışının temel alındığı bütüncül bir politika izlenmesiydi.²⁴

²³ Ataman, **a.g.e.**, 25.

²⁴ **A.g.e.**, 14.

İhsanoğlu göreve geldikten sonra, İslam dünyasının temsilcisi İslam İşbirliği Teşkilatı'nın vizyonu ile ilgili önemli görevler üstlenmiştir. Bu bağlamda örgüt, dünya sisteminin dinamik şartlarına uyum sağlayabilecek donanımda olmalı ve üye ülkelerden devamlı olarak yardım almalıydı. İhsanoğlu, tüm bunlardan önce, İslam ortak prensibinin ne olduğunun yeniden tanımlanması gerektiğini vurgulamış ve bu kapsamda Teşkilatın şartlarının yeniden yazılmasının gerekliliğini ifade etmiştir. 2005'te Yemen'de gerçekleştirilen zirvede, organizasyonun yapısında köklü bir değişiklik yapılacağını ilan etmiştir. Ayrıca BM ve AGİT gibi örgütlerle işbirliği yapılacağını açıklamıştır. Yine 7-8 Aralık 2005 tarihinde Mekke'de Üçüncü Olağanüstü İslam Zirve Konferansı toplanmış ve 10 yıllık eylem planı imzalanmıştır. Bu plan, İslam dünyasının Rönesans'ını hazırlayacak bir belge olarak nitelendirilmektedir. Bu belge; İslamofobi ve terör, kötü yönetim ve ekonomik sorunları, şeffaflık ve güvenilirliğin korunması, devamlı bir gelişimin sağlanması ve az gelişen ülkelerdeki hastalıklarla mücadele gibi konuları kapsamaktadır. Sağlam, ılımlaşma ve modernleşme gibi önemli açılımlar bulunan bu yeniliklere zemin hazırlayan çalışmaların olduğu bu yenilik paketi 2005 yılında Genel sekreterlik koltuğuna oturan Ekmeleddin İhsanoğlu'nun almış olduğu inisiyatifler ve girişimler neticesinde gerçekleştiğini ifade etmektedir.²⁵ Yeniden yapılanma süreci için gerçekleştirilen hareketlilik, karşılığını 2008'de Senegal'in başkenti Dakar'da yapılan zirvede bulacaktır. Bu bağlamda, küresel barış, insan hakları gibi konularda BM genel şartlarına uygun olarak yeni reform paketi ortaya çıkmıştır.²⁶

Bu reform paketinden sonra ikinci yeniden yapılanma dalgası 2011 senesinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da gerçekleşmiştir. Bu yıla kadar "İslam Konferansı Örgütü" olarak anılan organizasyona "İslam İşbirliği Teşkilatı" adı bu konferans sonrasında verilmiştir. Bu sembolik değişimlerin yanı sıra, yapısal reformların incelenmesi örgütün potansiyelini ve eksikliklerini anlamak açısından faydalı olacaktır.

İslam İşbirliği Teşkilatı'nın uluslararası ortaklarıyla koordinasyon sağlayarak yürüttüğü eğitim programları vesilesiyle örgüt personelinin bilgi ve tecrübeye dayalı

²⁵ Sağlam, a.g.e., 45.

²⁶ Gasimov, a.g.e., 29.

kapasitenin geliştirilmesidir. Bunun temel sebebi daha profesyonel diplomatlar ve akademik personeller yetiştirebilmektir. Bununla beraber bir takım yeni kurumlar oluşturulmuştur. Örneğin önemli gelişmelerden birisi 2008’de “Uluslararası İşbirliği ve İnsani Faaliyetler Dairesi’nin” kurulmasıdır. Ataman ve Gökşen, yeni şartla beraber yapılan en önemli reformu Haziran 2011’de “İnsan Hakları Bağımsız Daimî Komisyonu’nun” kurulması olarak görmekte-dirler.²⁷ Çünkü bu komisyon, dünyadaki ilk Müslüman insan hakları komisyonudur ve üye ülkelerden bağımsız görevlilerin tavsiye raporları yayınlayacağı bir yapıya sahiptir. Komisyon hem Arap dünyasından hem de Afrika ve Asya’dan ülkelere seçilen uzmanlardan oluşmaktadır. Kayaoğlu, bu komisyonun kurulmasından önce Teşkilat içerisinde yapılan insan haklarına dair tüm hareketlerin hem İslami değerlere hem de şeriatla göre yapıldığını ifade etmektedir. Oysa, İnsan Hakları Daimî Komisyonu kurulurken şeriat kuralları dışarıda bırakılmıştır. Bu aslında Komisyonun insan haklarına dair kararlarında şeriat ve İslam hukuku yerine uluslararası bağlama göre hareket edeceğinin bir göstergesini oluşturmaktadır. Kayaoğlu bu değişimi, örgüt içerisinde demokratik değerlere sahip Türkiye ve Endonezya gibi ülkelerin ağırlığını arttırmasına bağlamaktadır. Böylelikle İslam İşbirliği Teşkilatı, Müslüman dünyasında insan hakları değerlerinin ilerlemesinde liderlik rolü kazanmıştır.²⁸

3. Küresel Sorunlara Karşı İslam İşbirliği Teşkilatı’nın Refleksi

20. yüzyıl, İslam ülkelerinde yaşanmış bir çok sıkıntılarla doludur. Bu 21. Yüzyıla geldiğimizde hala devam etmektedir. Çalışmanın kapsamı bakımından burada sadece son zamanlarda ortaya çıkan, Müslüman dünyasında büyük sıkıntılara sebep olan İslamofobi ve Arap Bahar’ına karşı örgütün refleksi üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

²⁷ Ataman, **a.g.e.**, 16.

²⁸ Turan Kayaoğlu, “A Rights Agenda for the Muslim World? The Organization of Islamic Cooperation’s Evolving Human Rights Framework”, Brookings Doha Center Analysis Paper, No. 6, January, 2013, 22’den aktaran Burcu Öztürk, “The Role of Religion in International Relations: The Case of The Relations Between Turkey and Organisation of Islamic Cooperation (OIC)” (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013): 84.

Soğuk savaş sonrasında dünyanın ekseninde bir kayma olmuş, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Soğuk Savaş'tan galip çıkan ABD'nin birinci düşman hedefi terörist İslamcı gruplar olmuştur. Akif Okur, Amerikan hegemonyasının oydaşma zeminini pekiştiren en önemli unsurlardan birinin Sovyetler Birliği'nden algılanan ortak tehdidin oluşturduğunu, bu tehdidin ortadan kalkmasıyla Avrupa ile aralarında güvenlik hususunda görüş ayrılıklarının ortaya çıktığını, bu noktada İslam dünyasından oluşabilecek bir tehdidin Avrupa'ya yönelmesinin Amerikan güvenlik semsiyesinin değerini arttırarak ittifakı yeni bir tehdit karşısında birleştirebilecek bir zemin yaratma ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır.²⁹ Bu noktadan bakıldığında uluslararası sistemde yeni bir düşman algısı yaratılmaya çalışılmış olduğu yorumu yapılabilir. Burada önümüze çıkacak kavram ise İslamofobi olmaktadır. Müslümanlara ve İslam kültürüne karşı oluşan ayrılıkçı, ırkçı söylemler ve davranışlar olarak tanımlanan³⁰ İslamofobiye karşı İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kendini yapılandırmaya başladığı dönemden itibaren belirli çalışmalar yapmış olduğu görülmektedir.

Sağlam, ABD'nin 11 Eylül sonrasında El Kaide gibi bir kısım radikal örgütleri ve kitle imha silahlarını bahane ederek Afganistan ve Irak'a girmesini dünya genelinde İslam'a karşı yürütülen imaj çalışmasının bir parçasından ibaret olduğunu ve bu yoğun psikolojik harekâtın dünya üzerinde Müslümanların ötekileştirilmesine ve İslamofobinin dünya üzerindeki tüm Müslümanları tehdit edecek boyutlara ulaşmasına yol açtığını ifade etmektedir. 2005 yılında bir Danimarka gazetesinin İslam peygamberinin karikatürlerini yayınlaması İslam dünyasında infiale yol açmış, örgütün tüm kınama ve diplomatik gayretleri istenilen düzeyde sonuç vermemiştir. Yaşanan tahrik edici gelişmeler karşısında İslam İşbirliği Teşkilatı, tüm diplomatik yolları kullanarak birçok girişimde bulunmuştur. İlk olarak Genel Sekreterliği bünyesinde bir İslamofobi gözlemevi kurulmuştur. Teşkilat daha sonra Brüksel'de bir temsilcilik açmıştır. Bunun neticesinde AB Bakanlar Konseyi 28 Şubat 2006'da almış

²⁹ Mehmet Akif Okur, **Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk**, 3.bs. (İstanbul, Ötüken Yayınları, 2015): 240.

³⁰ Daha detaylı bilgi için bkz. Murat Aktaş, "AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm" **Ombudsman Akademik**, c.4 s.7 (2018).

olduğu bir kararla İslam İşbirliği Teşkilatı'nı işbirliği yapacağı örgütler listesine dahil etmiştir.³¹

Netice olarak 21.yüzyıla girdiğimizde, uluslararası alanda görünürlüğü artan örgütün, küresel bir sorun olarak karşımıza çıkan İslamofobi karşısında tavır takınırken yapıcı ve pozitif imajı sayesinde hem Avrupa'da hem de ABD'de hem örgüt adına hem de İslam dünyası adına olumlu sonuçlar oluşturduğu gözlemlenmektedir.³²

Müslüman dünyasında büyük sarsıntılara yol açan bir başka mesele ise Arap Baharıdır. Arap baharı, bilindiği gibi 17 Aralık 2010'da Tunus'ta 26 yaşındaki işsiz bir gencin kendisini yakmasıyla fitili ateşlenen ve sonrasında bir halk ayaklanmasına dönüşerek iktidarı devirip devamında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki bazı ülkelere de yayılarak yıllarca iktidarda bulunan diktatörlerin halk ayaklanmalarıyla devrilmesi sürecine verilen isimdir.³³ İslam İşbirliği Teşkilatı, bu konuyla ilgili net bir tavır almada geç kalmış ve İslam dünyasını çok yakından ilgilendiren bu meseleye bünyesinde bulunan bazı ülkelerin farklı görüşleri nedeniyle mesafeli ve kararsız bir politika izlemiştir. Sağlam, örgütün bu konu ile alakalı olarak ortaya koymuş olduğu diplomatik performansın düşük olduğunu ifade ederek eleştiri oklarını üzerine çekmesine neden olduğunu söyler. Özellikle de Mısır'daki askeri darbe sürecinde nötr bir tavır ortaya koyması ve demokrasiden yana net bir duruş sergileyememesi, "*İİT ne işe yarar?*" şeklinde bir kısım eleştiri yüklü soruların sorulmasına yol açtığını ifade eder. Özetle, teşkilat birçok kriz zamanında olduğu gibi Arap Baharı sürecinde de benzer bir görüntü sergilemiştir. Örgütün bu süreçte istikrarsız bir duruş sergilediğini ve Körfez ülkelerinde yaşananlara karşı ortaya koyduğu tavır ile anlaşılabilir.³⁴

Sonuç: Küresel Bir Örgüt Mü, Sembolik Bir Aktör Mü?

Başlangıçta, bir tepkinin sonucu olarak doğmuş olan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın geniş faaliyet alanı olan bir örgüt haline geldiği görülmektedir. Uluslararası konjonktür değişmiş, bununla birlikte örgüt yeniden yapılanmaya gitmiştir. Bu süreç içerisinde

³¹ Sağlam, **a.g.e.**, 62.

³² Ataman ve Gökşen, **a.g.e.**, 19.

³³ Sağlam, **a.g.e.**, 58.

³⁴ **A.g.e.**, 59.

örgüte dair en önemli eleştirilerden biri Müslüman dünyasında ortaya çıkan sorunlara karşı etkisiz kalmasıydı. Bu etkisizliğin sebepleri çeşitli çalışmalarda; üye ülkeler arasındaki coğrafi uzaklıklar, rejim uyumsuzlukları, mezhepsel farklılıklar Suudi Arabistan'ın örgüt üzerinde hegemonik kontrol uygulama tartışmaları (İran'a karşı ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için politik bir araç olarak kullandığı görüşleri) ve üye ülkeler arasındaki farklı ekonomik kalkınma düzeyleri gibi sebepler olarak sıralanmaktadır.

Yapılan bu çalışma sonucunda örgütün etkisiz kalma sebeplerinden biri ülkelerin siyasi çıkarlarına bağlı olarak dış politika hedefleri arasındaki farklılıklar olarak görülmektedir. Örgüt, Arap inisiyatifi ile kurulmuştur, bu sebeple Bosna, Karabağ, Kosova, Çeçenistan sorunlarına duyarlı olamamaktadır. Bir diğer sorun ise örgüt üzerinde hegemonik kontrol sağlama amacıyla olan Suudi Arabistan'ın ABD ile yakın ilişkilerinin örgütün üzerinde güvenilmez, itibarsız bir imaj yaratmasıdır. Etkisizliğin bir diğer sebebi ise üye ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında büyük farklar olup kalkınma kaygılarının farklı olmasından ileri gelmektedir. Bu konuda bir çok sayısal indeks bulunmaktadır. Bu durum doğal olarak, üye ülkeler arasında ekonomik koordinasyonu zayıflatmakta ve bu ülkelerin kendi aralarında ticaret hacminin düşük kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca İslam Kalkınma Bankası gibi kurumların proje destek fonu olmaktan öteye gidememesi de sorun oluşturmaktadır.

Örgüt içerisinde reform sürecinin işletilememesi, üye ülkelerin statükolarını koruma eğilimli davranışları ve örgüte yeterli mali katkı yapmamalarından ileri gelmektedir. Örgütün belirli dezavantajları bulunmaktadır. Bunları üyeler arasında ciddi siyasi, ideolojik, idari, sosyal, ekonomik, coğrafi, demografik farklılıkların olması; farklı tarihsel tecrübelerine sahip olmaları, ülkelerin büyük çoğunluğunun sömürge geçmişine sahip olmaları, karşılaştıkları sorunlar ve önceliklerinin farklı olması; üyeler arasında çok sayıda etnik, mezhepsel, sınır ve rejim sorunları bulunması ve örgütün coğrafi olarak çok dağınık olması olarak sıralayabiliriz. Ayrıca, üye ülkelerin ekonomik, siyasi, teknolojik olarak güç gösterebilme kapasiteleri sorgulanmalıdır. Üye 57 ülkeden 22'si dünyadaki en az gelişmiş ülkeler kategorisinde bulunmaktadır. Bunun

yanında 57 İslam ülkesinde toplamda sadece 500 civarında üniversite bulunmaktadır.³⁵ (Bu rakam tek başına ABD’de 5,758’dir. Dünya üniversiteler sıralamasında ilk 50’ye girenler arasında İİT üyesi ülkelerden hiçbir üniversite yoktur. Bunun bir neticesi olarak da Batıda okuma-yazma oranı %90 iken bu oran İslam dünyasında %40’tır.) Üye ülkelerin yeraltı zenginliklerini çıkarıp işlemek için ve diğer yüksek teknolojiler için Batı devletlerine bağımlılıkları fazla olduğu istatistikî verilerle hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra askeri kapasitenin artık uzaydaki varlıkla, nükleer teknolojiyle ve siber dünyaya hakimiyetle belirlendiği bir dünyada İİT ülkelerinin ciddi ve caydırıcı bir askeri güç kapasitelerinin olup olmadığı önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

Clive Archer'e göre, uluslararası örgütlerin uluslararası ilişkilerde ciddi rolleri bulunmaktadır. İslam İşbirliği Teşkilatı, üye ülkelerin kendi bireysel dış politika çıkarlarını sürdürmek ve ilerletmeleri için elinde bir araç olsa da, tıpkı BM gibi, bu örgüt de olumlu bir rol oynamaya çalışmakta, üye devletlerini çeşitli konularda resmi ve gayri resmi olarak tartışmak üzere bir araya getirmektedir. Archer, İİT’nin uluslararası meselelerde bağımsız bir aktör olarak rolünün sorgulanabileceğini, çünkü üye devletlerin Müslüman dünya için hayati önem taşıyan konular hakkında tek bir sesle konuşmayan bir eğilime sahip olduğunu söylemektedir. Ancak, üye ülkeler arasında yoksulluğun azaltılması, Batı dünyasındaki ırkçılığın artışı ve İslamofobi, eğitimin geliştirilmesi ve Müslüman dünyasında sosyal kalkınma gibi konularda örgütün etkin bir aktör olarak ortaya çıkmaya başladığına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.³⁶

Son olarak Habermas ve Derrida’nın BM, DTÖ, DB, IMF gibi kurumlara “*ötekiyi dizginlemeyi hedefleyen mücadelenin zeminleri*”³⁷ misyonu yüklemiş olması, İslam İşbirliği Teşkilatı’na da uyarlanabilir. Bir çok eksikliğine rağmen, bu teşkilat,

³⁵ Verilerle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Hacı Hayrettin Tıraş, Hüseyin Ağır, “İnsani Gelişmişlik Göstergeleri Açısından İslam İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkelerinin Değerlendirilmesi”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, c. 18, s. 35 (2018).

³⁶ Ishtiaq Hossain, “Muslim Ummah, International Organisations, and Human Development in the MMCs”, **The Muslim World in the 21st Century Space, Power, and Human Development**, ed. Samiul Hasan (New York: Springer, 2012): 308-309.

³⁷ Okur, **a.g.e.**, 288.

Türkiye'nin de uluslararası alanda kendini anlatabilmek adına aktif bir rol oynadığı, Müslüman dünyasını temsil eden en geniş ve önemli kurumlardan biri olarak uluslararası alanda karşımıza çıkmaktadır. Teşkilatın kapasitesini, etkinliğini ve görünürlüğünü arttırmak amacıyla yapılabilecek çeşitli iyileştirmelerin neler olabileceği konusunun gündeme getirilerek tartışmaya açılması için daha fazla akademik çalışmanın yapılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Aktaş, Murat. "AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm". **Ombudsman Akademik**. c. 4 s. 7 (2017): 127- 155.

Aral, Berdal. **Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası**. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Ataman, Muhittin, Ayşenur Gökşen. "Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**. s. 74 (2014): 7- 26.

Davut, Dursun. **İslam Dünyasında Entegrasyon Hareketleri ve İslam Konferansı Teşkilatı**. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999 (Aktaran: Terzioğlu, Süleyman Sırrı. **Bir Uluslararası Kişisi Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2013).

Davut, Dursun. "İslam Konferansı Teşkilatı". **TDV İslam Ansiklopedisi**. c. 23, İstanbul: TDV yayınları, 2001 (Aktaran: Sağlam, Bilal. "İslam İşbirliği Teşkilatının (İİT) Uluslararası Bir Aktör Olma Potansiyeli". Yüksek Lisans Tezi. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, 2015).

Gasimov, Niyazi. "İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Yukarı Karabağ Sorununa Bakışı ve Çözüm Arayışları". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Hacı Hayrettin Tıraş, Hüseyin Ağır. "İnsani Gelişmişlik Göstergeleri Açısından İslam İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkelerinin Değerlendirilmesi". **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. c. 18. S. 35 (2018): 20-40.

Hasgüler, Mehmet, Mehmet B. Uludağ. **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**. 5. bs. İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.

Ishtiaq Hossain. “Muslim Ummah, International Organisations, and Human Development in the MMCs”. **The Muslim World in the 21st Century Space, Power, and Human Development**. ed. Samiul Hasan. New York: Springer, 2012.

“İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)”. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Örgüt Künyesi. <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> [22.12.2018].

Kesgingöz, Hayrettin. “Türkiye İçin Gümrük Birliği’ne Alternatif Bir Pazar: İslam İşbirliği Teşkilatı”. **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**. c. 3, s. 1 (2018): 710- 732.

Sağlam, Bilal. “İslam İşbirliği Teşkilatının (İİT) Uluslararası Bir Aktör Olma Potansiyeli”. Yüksek Lisans Tezi. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, 2015.

Sharqieh, İbrahim. “Can the Organization of Islamic Cooperation (OIC) Resolve Conflicts”. **Peace and Conflict Studies**. c. 19, s. 2 (2012).

Terzioğlu, Süleyman Sırrı. **Bir Uluslararası Kişisi Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.

Okur, Mehmet Akif. **Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk**. 3.bs. İstanbul, Ötüken Yayınları, 2015.

Öztürk, Burcu. “The Role of Religion in International Relations: The Case of The Relations Between Turkey and Organisation of Islamic Cooperation (OIC)”. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Kayaoğlu, Turan. “A Rights Agenda for the Muslim World? The Organization of Islamic Cooperation’s Evolving Human Rights Framework”. Brookings Doha Center Analysis Paper. s. 6, 2013 (Aktaran: Öztürk, Burcu. “The Role of Religion in International Relations: The Case of The Relations Between Turkey and Organisation of Islamic Cooperation (OIC)”. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013